

FÆLLESSKAB, FREMMEDGØRELSE OG FLYGTIGE UTOPIER

Hospitalsfremstillinger i dansk moderskabslitteratur

Dea Trier Mørchs *Vinterbørn* (1976) indtager en central plads i den danske moderskabslitteraturs historie. Selvom romanen blev en stor succes, da den udkom, stod moderskabsmotivet alligevel "relativt uberørt hen," før det i slutningen af 2010'erne blev "et ultrapopulært motiv i litteraturen" (Schwartz 45). Så populært, at det har fået betegnelsen moderskabslitteratur, der med den danske litterat Ida Aaskov Dolmers definition dækker over "litteratur, der afbilder og diskuterer kulturelle forestillinger om og den reelle oplevelse af moderskabet fra moderens synspunkt" (Dolmer 9). Men trods motivets genkomst var noget afgørende alligevel forandret. Som kultur- og litteraturforsker Camilla Schwartz bemærker, er ensomhed og længslen efter fællesskab en central modus i nyere moderskabslitteratur, men hvor "Dea Trier Mørch i *Vinterbørn* gjorde kvindefællesskaber på tværs af alder, klasse og etnicitet mulige og realiserbare, er samtidens moderskabslitteratur generelt noget mere pessimistisk og sorgfuld" (Schwartz 57). Det bemærkelsesværdige ved kvindefællesskaberne i *Vinterbørn* er ikke kun, at de lod sig realisere, men også hvor de blev det – i hospitalets stuer. I sit forord til *Vinterbørn* bemærker den danske forfatter Cecilie Lind også netop dette: "Fællesskabet har jeg fundet senere, i mange forskellige

sammenhænge, men det der var fælles på hospitalet var svært at få øje på" (Lind i Mørch 12-13). Linds melankolske udsagn peger på en fundamental forskydning, som denne artikel udfolder: Ikke blot synes fællesskabet ikke længere at kunne realiseres inden for velfærdsstatens institutionelle rammer, det artikuleres nu i *opposition* til dem.

Som litteraturforskeren Anne-Marie Mai har påpeget, er mødet mellem individ og statslige institutioner et gennemgående tema i nyere dansk litteratur (Mai 60). I moderskabslitteraturen udfolder disse møder sig særligt i skildringer af fødselsforberedelser, ultralydsscanninger, hospitalsfødsler og barselsforløb. Gennem komparative læsninger af disse motiver i nyere moderskabslitteratur, argumenterer artiklen for, at moderskabslitteraturens skildringer af møder med velfærdsstatens institutioner har undergået et betydeligt skifte. Den kollektivistiske og idealistiske fremstilling af hospitalsrummet, der var så karakteristisk for *Vinterbørn*, er i nyere dansk moderskabslitteratur afløst af ofte kritiske, undertiden nærmest dystopiske fremstillinger. For at undersøge denne forskydning inddrager jeg et udvalg af markante udgivelser fra 2010'erne og 2020'ernes moderskabslitteratur. Udvalget spænder på tværs af romaner, digtsamlinger og lyriske essays, og er valgt for deres eksplicitte skildringer af hospitalsrum fra moderens perspektiv: Dy Plambecks *Til min søster* (2019), Cecilie Linds *Mit barn* (2019), Bristefærdig (2025) og essayet "*Jeg vil se film om babyer og børn der bringer ondskaben med sig*" (2017), Julie Sten-Knudsens *Syv lag* (2021), Liv Nimand Duvås *Mødrenes hus* (2022), Lea Marie Løppenthins *Løven og Klagen* (2024) og Asta Olivia Nordenhofs "*Barslens form*" (2018). Frem for at dvæle ved teksternes indbyrdes forskelle, aftegner artiklen mønstre på tværs af litteraturens fremstillinger af hospitalsrummet og undersøger, hvordan oplevelsen af institutionernes utilstrækkelighed i dele af litteraturen driver tilløbet mod alternative visioner.

FÆLLESKAB I VINTERBØRN

Dea Trier Mørchs kollektivistiske roman *Vinterbørn* fra 1976 følger en gruppe gravide patienter i tiden under deres indlæggelse på en specialafdeling på Rigshospitalet omkring nytår 1975. Kvinderne kommer fra vidt forskel-

lige klasser og kår, men på hospitalet opstår et fællesskab på tværs af forskellene i mødet med sundhedspersonalets omsorg og i den fælles erfaring af at være gravide med komplikationer. Den danske litterat Anne Birgitte Richard karakteriserer *Vinterbørn* som en fortælling om "hospitalets varme og kompetence", der "sættes op mod angsten hos de gravide kvinder, der er indlagt på grund af komplikationer" (Richard), og også i dens samtid blev romanen læst som en hjertevarm beskrivelse af den institutionaliserede fødsel. I dagbladet *Aktuelts* anmeldelse af romanen fra 8. november 1976 finder man for eksempel følgende passage:

Dea Trier Mørch beundrer dette hospitalsmiljø, dets effektive organisation, dets fint trænedes samarbejde, dets gennemførte dygtighed parret med lydhør [sic] og varme – næsten hjertelig – varsomhed over for patienterne. [...] Dette er, så nær det socialistiske idealsamfund, som man kan komme, mener forfatteren (Citeret i Jensen 52).

I 1979 beskrev Lisbeth Møller Jensen tilsvarende *Vinterbørn* som en "lovsang til institutionen", en "utopisk beskrivelse af en fremtidsvision om den realiserede socialisme" (52). Selv var Jensen dog mere kritisk indstillet overfor Mørchs skildring af hospitalet i *Vinterbørn*. Hun anså den for at være en roman, der ideologisk støttede "en udvikling, der gør fødslen til sygdom, der betragter den nyfødte som nærmere døden end livet, der gør lægen til subjekt og den fødende kvinde til et narkotiseret objekt i fødselsforløbet" (Jensen 53). *Vinterbørn* adskiller sig da også markant fra den voksende kritik af den nylige hospitalisering af graviditet og fødsel, som prægede periodens internationale feministiske diskurser.¹ Samme år som *Vinterbørn* udkom i

1 Selvom de nationale forskelle ikke er genstanden for denne artikel, kan man alligevel pege på to forhold, der kunne have haft betydning for forskellene i fremstillingerne. Mens jordemødrene blev ekskluderet fra den institutionaliserede fødselspraksis i USA, blev de integrerede i det danske sundhedssystem som en del af det professionelle sundhedspersonale allerede i 1700-tallet. Derudover er *Vinterbørn* skrevet i konteksten af den danske velfærdsstat med et offentligt understøttet socialt sikkerhedsnet og et projekt, der et stykke af vejen flugtede med kvindebevægelsens interesser. Men som også Lisbeth Møller Jensens vurdering af *Vinterbørn* antyder, så var de feministiske positioner dog langt fra entydige.

Danmark, udkom på den anden side af Atlanten en bog, der skulle blive et gennembrud for tænkningen om, hvordan patriarkalske strukturer og institutioner former moderskabet, nemlig moderskabsstudiernes hovedværk, Adrienne Richs *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution*. Og alt imens kvindefælleskaber blev realiseret på hospitalsgangene i *Vinterbørn*, så gav Rich en radikalt anden fremstilling af hospitalsrummet:

Der kunne ikke opfindes et mere ødelæggende billede på kvinders trældom: til-dækket af et lagen, liggende på ryggen, bedøvet, med håndleddene fastspændt og benene i bøjler – netop i det øjeblik, hvor hun bringer nyt liv til verden (170-171, min oversættelse).

For Rich blev den fastspændte, bedøvede kvinde i fødesituationen indbegrebet af patriarkalsk kontrol over kvindekroppen. Dea Trier Mørchs *Vinterbørn* adskilte sig dog ikke kun fra den internationale feministiske kritik, men også fra dét, der skulle blive en blivende litterær tradition for at fremstille hospitalet som et sted for fremmedgørelse, kontrol og tab af værdighed. I *Women Writing Childbirth* analyserer den britiske litterat Tess Cosslett repræsentationer af den institutionaliserede fødsel i angloamerikansk skønlitteratur fra anden halvdel af det tyvende århundrede og foreslår, at "når kvinder skriver om institutionaliseret fødsel, fremstiller de sig som ofre, men protesterer samtidig mod denne behandling. Deres beretninger koncentrerer sig gennemgående om bestemte scener af ritualiseret medicinsk ydmygelse: barbering og lavementer, fastspænding af arme og ben" (47, min oversættelse). I romaner som Doris Lessings *A Proper Marriage* fra 1954, Sylvia Plaths *The Bell Jar* fra 1963 og Elizabeth Baines' *The Birth Machine* fra 1983 skildres fødestuerne, ifølge Cosslett, som dehumaniserende steder, der frarøver den fødende identitet og handlekraft. I sin analyse af angloamerikansk fødselslitteratur tilslutter litteraturforskeren Alice Braun sig Cossletts analyse og tilføjer, at hospitalsfødslen i litteraturen også i dag fremstilles "som en invasion af kvindernes privatliv: deres kroppe bliver dehumaniserede og blotlagte, og de berøves deres handlekraft af institutionens patroniserende blik" (Braun 179, min oversættelse).

Kontrasten til *Vinterbørn* kunne næsten ikke være større. I romanen iscenesættes hospitalet ikke som et fremmedgørende apparat, men som et

fælles, pulserende økosystem – ”en myretue. En bikube. Et kollektivt skabt produkt. En stor levende organisme,” hvor kvinderne sludrer på tværs af sengene, engagerer sig personligt med personalet, kender hinandens navne og historier, og hvor de bliver behandlet med omsorg og tålmodighed (Mørch 20). Lægerne smiler til de gravide og spørger ind til, hvad de læser; jordemødrene er årvågne og opdager patienternes utilpashed, før de endnu har ytret den, og sygehjælperen Rørby giver sammen med jordemoderen Rasmussen ”sig tid til at snakke. De kan sige vittigheder og smådrille, så alle kommer til at le” (54). De gravide ”nyder [...] opholdet” (48). Heriblandt Signe – ”hun kan faktisk li det hele” (54) – ikke mindst fordi det tillader hende ”at snakke med folk, som hun ellers aldrig ville ha lært at kende” (49). Den dystopiske fremstilling af hospitalsrummene, som Cosslett og Braun identificerer som karakteristiske for den angloamerikanske moderskabslitteratur, er i *Vinterbørn* erstattet af en mere utopisk modus. Hospitalet er her et eksil fra verden udenfor, et midlertidigt tilflugtssted, hvor solidaritet og fællesskab udfolder sig på tværs af sociale forskelle i den fælles erfaring af at være gravide med komplikationer på Rigshospitalet omkring nytåret 1975.

POST-VELFÆRDSLITTERATUREN OG DENS UTOPIER

Vinterbørn står dermed som et vidnesbyrd om en tid, hvor hospitalet og velfærdsstaten endnu kunne tænkes som ramme om et solidarisk fællesskab i litteraturen. Når man i dag læser ny dansk litteratur, så fremstår den utopi næsten utænkelig. I *Fælles Liv – Utopiske modbilleder til velfærdsstaten i ny dansk litteratur* (2025) bemærker den danske litterat Tue Andersen Nexø en afgørende forskel i litteraturens forhold til velfærdsstaten. Hvor forfattere i det 20. århundrede og i begyndelsen af det 21. århundrede var solidariske overfor, og forstod sig selv som en del af det samfund, de beskrev, er dansk litteratur i dag skrevet fra marginaliserede steder om liv ”der ikke har mulighed for at træde ind i, eller ikke ønsker at identificere sig med, tilværelsen som ligeværdig borger i velfærdsstaten” (Nexø 8-9). Forfattere som Asta Olivia Nordenhof, Caspar Eric, Jonas Eika, Bjørn Rasmussen og Luka Holmegaard skriver en litteratur, hvor relationen til staten og dens institutioner er langt mere prekær end tidligere. Litteraturens affærdigelse af

velfærdsstaten som et projekt, man kan finde fællesskab i og være solidarisk overfor, hænger ifølge Nexø sammen med de forandringer, staten har gennemgået de seneste årtier. Hvor dens oprindelige *raison d'être* var at sikre borgerne et værdigt liv, har fokus forskudt sig til økonomisk optimering af velfærdsstatens institutioner og borgere, mens konkurrencerationaler og krav om produktivitet i dag har afløst som styrende princip for dens praksis: "De sidste årtiers reformer af velfærdsstaten, hvis mål har været at sikre dens økonomiske holdbarhed, synes at slide de institutioner og de liv i stykker, som den oprindeligt eksisterede for at støtte op om – og som i sidste instans udgør dens mulighedsbetingelse" (Nexø 38). Der mangler pædagoger i daginstitutionerne, sygeplejersker på hospitalerne og SOSU'er i ældreplejen, psykiatrien er presset af ventelister og overbelægning, og omsorgssektoren præges af ubalance mellem krav og ressourcer, effektivisering og nedslidte medarbejdere. På den baggrund konkluderer Nexø, at den reformerede velfærdsstat kun i svagere og svagere grad lever op til sine løfter, mens den enkeltes ret til at leve et værdigt liv synes at være blevet afløst af den moralske pligt til at leve et økonomisk produktivt liv (Nexø 47). Den velfærdsstat, Dea Trier Mørch skrev inden for rammerne af, har kort sagt forandret sig. Og med den – det er Nexøs argument – også litteraturens forhold til den.

Velfærdsstatens reproduktive krise udgør baggrunden for det, Nexø kalder en post-velfærds litteratur, som de sidste femten år er opstået i Danmark. Post-velfærds litteraturen er litteratur, der "fortæller om velfærdsstatens institutionelle svigt" (48), og som ikke identificerer sig med den reformerede velfærdsstats forestillinger om idealborgeren som arbejdende og økonomisk produktiv, fordi dem, bøgerne handler om, ikke kan eller vil leve op til sådanne krav (48-49). I velfærdsstatens ruiner udstikker dele af denne litteratur utopier, der artikulerer "fælles flugtveje bort fra et samfund, de ikke kan eller vil identificere sig med" (22). Disse utopier er ikke altomfattende plantegninger for samfundets strukturering, men i stedet "fremstillinger, ofte korte og flygtige, nogle gange tøvende eller ambivalente, af en fælles hverdag, der er organiseret efter andre og mere attråværdige principper end dem, man finder i det omgivende samfund" (9). Det utopiske ved utopien, argumenterer Nexø, er, at den forestiller sig en anden hverdag,

en anden mellemmenneskelighed, et andet hverdagslivs rytmer, rum og omgangsformer (25).

Dobbeltbevægelsen mellem institutionel kritik og hverdagslig utopi er også karakteristisk for moderskabslitteraturen. Ikke mindst fordi de institutionelle møder med velfærdsstaten er centrale i den litteratur, der skildrer graviditet, fødsel og moderskab. Moderskabslitteraturen kan dermed forstås som en særlig variant af post-velfærds litteraturen, hvor mødet med velfærdsstatens reproduktive institutioner udgør et særligt fokus. En af hovedpointerne i Nexøs bog er, at forfatterne afvisning af velfærdsstaten i litteraturen hænger sammen med deres udsigelsesposition, at de skriver fra marginaliserede steder som anfægtede klienter, der oplever et samfund, der mistænkeliggør eller forkaster deres sårbarhed i kravet om optimering og økonomisk produktivitet. Moderskabslitteraturen skrives ikke nødvendigvis (men ofte gør den) fra en marginaliseret position, men også fra et sted, hvor erfaringen af at være gravid skaber en tvetydig fornemmelse af at være både tiljuble og under mistanke. Tiljuble, fordi de gør deres "kvindelige pligt", er produktive og bringer arbejdskraft til verden, eller som der står i Lea Marie Løppenthins digtsamling *Løven og Klagen*: "Jeg tror, det gjorde dem glade at vide, hvad jeg havde gang i / Endelig var det tydeligt, hvad jeg foretog mig med min tilværelse" (Løppenthin 26). Under mistanke, fordi optimeringen af denne borger in spe, pålægges kvinden – først som gravid, siden som mor – gennem samfundets intense opmærksomhed på og disciplinering af hende. Som det på eksemplarisk vis hedder i Dy Plambecks moderskabsroman fra 2019 *Til min søster*: "Min krop var ikke længere min, den var et samfundsanliggende og havde været det, siden jeg opdagede de to streger på graviditetstesten og ringede til lægen" (Plambeck 43). Denne erfaring af at blive til et 'samfundsanliggende' peger på noget grundlæggende ved moderskabets forhold til velfærdsstaten.

I bogen *Mother State* fra 2024 argumenterer den britiske litteraturhistoriker Helen Charman for, at moderskab er en iboende politisk tilstand præget af en dobbelt afhængighedsrelation: Mødre er afhængige af statens ydelser og ressourcer som barselsorlov, sundhedssystem og børneinstitutioner, mens staten omvendt er fundamentalt afhængig af mødrenes reproduktive arbejde. Selvom Charman skriver i en britisk kontekst, så

ligner hendes analyse af den britiske velfærdsstats udhuling den, Nexø beskriver. Nedsikringer i det offentlige har, ifølge hende, undergravet den britiske velfærdsstat, så den for mange mødre i praksis har vist sig langt fra den omsorgsgivende instans, den var et løfte om. I stedet er mødrene efterladt i en situation "hvor så meget forventes af dem, og så lidt gives til dem" (Charman xvii). Charmans analyse forklarer, hvorfor velfærdsstatens krise bliver særligt synlig i moderskabslitteraturen. Mødrene oplever på egen krop, hvordan de bliver til 'samfundsanliggender' der skal producere borgere, mens den støtte, de får til dette arbejde, opleves som utilstrækkelig. I et debatindlæg i Politiken fra 2020, fremhævede Olga Ravn netop dette misforhold:

I en kommune som Københavns, hvor man i 2015 brugte midler på en kampagne, der i det offentlige rum frisk adspurgte kvinder: 'Har du talt dine æg i dag?', kan det undre, at der ikke afsættes ressourcer til rent faktisk at tage sig af dem, når de gør, som staten ønsker. (Ravn, "Den tid er forbi...")

Samtidig kendetegnes de utopiske anslag, der rigtignok også præger dele af moderskabslitteraturen, af særligt to ting: De skrives frem i reaktionen på den manglende omsorg, mødrene oplever på hospitalerne, og de udspringer af erfaringer af netop omsorg og gensidig afhængighed, som litteraturen knytter til moderskabet. Dermed bliver moderskabslitteraturen også et privilegeret sted at se den bevægelse, Nexø beskriver: fra solidarisk identifikation med velfærdsstaten til modbilleder og skrøbelige fællesskaber uden for eller i skyggen af institutionerne.

MODERSKABSLITTERATURENS HOSPITALSRUM I DAG

Travle fødestuer, ressourceknaphed, oplevelsen af at blive kastet rundt mellem afdelinger, unge jordemødre, der gerne vil hjælpe, men ikke har ressourcerne eller kompetencerne til det, et presset personale og for hyppige vagtskifter præger hospitalsskildringerne i nyere moderskabslitteratur. Krisen træder tydeligst frem i værker, hvor fødslen kompliceres og ender med kejsersnit, som i Julie Sten-Knudsens *Syv lag*, Liv Nimand Duvås *Mødrenes hus* og Lea Marie Løppenthins *Løven og Klagen*. Manglen på ressourcer

og de konsekvenser, det har for de gravide og fødende, skrives utvetydigt frem, som hos Sten-Knudsen, hvor én jordemoder anbefaler det lyriske jeg ikke at "komme tilbage før du har det så skidt at du er nødt til at kravle ind i taxaen", mens en anden lader jeg'et vide, at hun "gerne [ville] indlægge dig nu [...] men vi har faktisk ikke plads" (Sten-Knudsen 13-14). Når det kommer til indlæggelsen, er heller ikke den nogen garanti for omsorg. I *Mødrenes hus* går personaleudskiftninger igen som et foruroligende ekko gennem romanen ("en nat er ovre, og nye jordemødre og praktikanter med nye navne møder ind" (Duvå 146)). Kvinderne efterlades i timevis på spøgelsesgange, hvor "[i]ngen kommer og ser til hende" (94) eller på fødestuer, hvor der ikke kom "nogen og tilså mig eller rørte ved mig" (Løppenthin 62).

I såvel *Mødrenes hus* som *Løven og Klagen* træffes afgørelser på kvindernes vegne, der præsenteres som noget, de selv har valgt, mens de komplikationer, der opstår som resultatet af afgørelserne enten forsvinder fra journalerne eller forveksles med deres egen utilstrækkelighed. For eksempel gives Rosa i *Mødrenes hus* for meget morfin, som hun ikke kan tåle, men hospitalets løsning (epiduralblokade) opleves som en straf for hendes mangel, snarere end en konsekvens af personalets fejldosering: "De forstår det ikke, det var jo ikke veerne, hun ikke kunne tåle, men morfinen. Hun kommer ikke til at kunne tilgive dem. Er dette her måske ikke et hospital? Burde de ikke vide noget om medicin og doseringer?" (Duvå 144). Oplevelsen af at være prisgivet en instans, der har mistet herredømmet, men bevaret autoriteten og hvis faglige vurderinger, hun ikke kan stole på, gør kun hendes komplette resignation endnu mere alarmerende: "Nu, da hun alligevel ikke kan mærke noget, kan de gøre med hende, hvad de vil" (145). Det lyriske jeg i *Løven og Klagen* beskriver tilsvarende, hvordan hun ikke kan tilgive hospitalets "lorteinitiativ" – en unødvendig igangsættelse, der ender med kejsersnit: "De skar mig i stykker og sagde tillykke og bad mig være nybagt" (Løppenthin 97). Handlingerne lægges i kø som rutine, men den følelsesmæssige bearbejdning får ingen plads. På tværs af de to værker bebrejder kvinderne sig selv for ikke at have grebet ind, sagt fra eller råbt op i situationer, hvor de reelt var magtesløse eller for at have samtykket til procedurer, de følte sig tvunget til at acceptere. Den dobbelte bevægelse mellem selvbebrejdelse og institutionskritik gennemsyrrer teksterne:

I *Mødrenes hus* er det "ulideligt at tænke på, at det hele kunne være gået anderledes, hvis de selv havde været mere årvågne, hvis der ikke havde været så travlt omkring dem" (Duvå 148). I *Løven og Klagen* begræder det lyriske jeg, at hun "[s]ammen med hospitalet havde [...] saboteret mig, der endnu var en fuldt forsvarlig bolig, da vi begyndte" (Løppenthin 65). I *Syv lag* stilles en læge det foruroligende spørgsmål: "hvad ville der være sket hvis jeg ikke havde krævet at blive indlagt". Svaret: "Det er der ingen der kan vide" (Sten-Knudsen 19).

På forskellige måder og med forskellig vægtning reduceres kvinden på tværs af moderskabslitteraturens fødselsskildringer skiftevis til emballage, kanaler og åbninger, til blottet kød for invaderende blikke, redskaber for naturens vilje, til kroppe uden hoveder eller svævende bevidstheder uden kroppe. I flere tilfælde ligger kvinderne ofte desorienterede, bedøvede og fastspændte til maskiner på måder, der bringer minder om Jensens eller Richs billeder af kvinden som en passiviseret mannequin på briksen. Som i denne mareridtsagtige passage fra Sten-Knudsens *Syv lag*: "Jeg ligger på ryggen i hospitalssengen uden at kunne røre mig koblet op på flere og flere drop og elektroder [...] slanger og kabler snor sig rundt om mig ind i mig" (Sten-Knudsen 14). Maskinerne passiviserer imidlertid ikke kun kroppene, de bidrager også til den dehumanisering og klaustrofobiske fornemmelse, der præger mange af værkerne, ved at forstumme eller usynliggøre de fødendes menneskelighed. I det hele taget opleves personalet som mere opmærksomme på, hvad maskinerne viser, end hvad de fødende fortæller. Som her i *Mødrenes hus*, hvor "[k]roppen bliver koblet til en maskine. Maskinen har en skærm. Når de ansatte kommer ind på stuen, kigger de først på skærmen, så på de ledninger, der forbinder skærmen til kroppen. Til sidst kigger de på Rosa og Gilbert" (Duvå 137). Passagen har sin slående parallel i Dea Trier Mørchs *Vinterbørn*, men her er opmærksomheden omvendt struktureret: "Den unge mand kigger skiftevis på hendes mave, hvor navlen stikker frem som en lille prop, og skiftevis på en radarskærm på størrelse med et TV-Apparat" (40). Hvor lægens blik hos Mørch begynder hos kvinden, begynder det hos Duvå i apparatet. Denne forskydning fungerer som et nøglemotiv, der i varierende former præger hospitalsskildringerne på tværs af samtidens moderskabslitteratur.

Mange af hospitalsskildringerne bærer præg af depersonalisering, hvor patienter reduceres til afkodelige informationer på skærme, kropsdele og anonyme komponenter i et ansigtsløst maskineri. Tilsvarende fremstilles personalet igen og igen som kropslige fragmenter, reduceret til de hænder, der udfører handlinger på de fødende, som når "fire hænder syer mig i skridtet" i Cecilie Linds *Mit barn* (7). Fragmenteringen gengiver patientens begrænsede udsyn fra briksen, men afspejler også den udskiftelighed, der præger hospitalet i litteraturen: Personalet træder ikke frem som enkelt-personer, men som anonyme, udskiftelige aktører. Anonymiseringen og magtesløsheden afspejles også sprogligt i de mange passivformer, der præger hospitalsskildringerne: Apparater "sættes til" (Nordenhof), "kroppen bliver koblet til en maskine" (Duvå 137), med snit "åbnes" (Sten-Knudsen 17) der ind til livmoderen, børn og fostre bliver "koblet fra" (Lind, *Mit barn* 7) og "skåret ud af" (Løppenthin 11) kroppe, der "påføres" (Nordenhof) kold creme. Handlinger udføres uden aktør, eller med en formulering hentet fra Linds *Mit barn*, udføres de af "en fremmeds hånd" (7). Personalets sprog har en tilsvarende spøgelsesagtig karakter, som var det talt ud af en fremmeds mund. Omsorg, vejledning og direktiver formuleres uden klar afsender: Hos Lind er det "vigtigt at sikre sig at min blære tømmes" (8), og i Asta Olivia Nordenhofs lyriske essay "Barslens form" "forventes [man] at rette sin opmærksomhed mod den skærm som vender mavens inderside ud" (Nordenhof). Beslutninger træffes af uigennemskuelige instanser og kontakten med personalet er reduceret til en anonym strøm af institutionelle procedurer, alle er underlagt og udleverede til. Sprækkerne af menneskelig omsorg, der også skildres, fremstår på denne baggrund som undtagelsesvise mirakler, der kæmpes frem *på trods af* institutionen snarere end i kraft af den. Bemærk f.eks. det sakrale og eventyrlige ordvalg, når jordmoderen beskrives som "et væsen af himlen" (Lind, *Mit barn* 11), eller SOSU'en som "et fortryllende bekendtskab" (Løppenthin 111). Kontrasten til *Vinterbørn* er slående: Hvor hospitalspersonalet i reglen tager sig tid til de indlagte kvinder og forstår deres behov, møder vi i den nyere litteratur oftere ansigtsløse direktiver og anonyme aktører.

Men det er ikke kun forholdet til personalet, der er forandret. I nyere moderskabslitteratur møder kvinderne sjældent andre patienter som

andet end en flygtig øjenkontakt eller som lyden af anonyme skrig fra de tilstødende stuer. Selv når de gør, afføder det oftere hævnfantasier rettet mod medindlagtes hensynsløse mandlige partnere end forestillinger om fællesskab. Sådan skildres det f.eks. i Plambeck's *Til min søster* og Linds *Mit barn*. Andre gange er det snarere ønsket om enestuer, der melder sig. Som det lyriske jeg hos Lind beretter, var det "lykkedes os at få tildelt en enestue, efter en enkelt hæslig nat/på delestue" (*Mit barn* 10). Hos Nordenhof danner hospitalet ikke kun en ramme om isolation, men producerer også selv en konkurrencelogik, der gør solidaritet strukturelt umulig kvinder imellem: "har jeg nogensinde følt mig så spillet ud mod andre kvinder, som/under graviditeten? da en jordemor sent i graviditeten roser mig/for mit rygestop og siger at mange kvinder ikke lykkes med at/stoppe, går noget blåt og hårdt igennem mig, det er/konkurrencemandens triumf" (Nordenhof). Konkurrencemandens triumf ekkoer ikke kun den feministiske kritik af den patriarkalske og medicinske kontrol over kvindekroppen, men også Nexøs diagnose af den reformerede velfærdsstats rationaler, hvor konkurrence træder i stedet for solidaritet.

Et andet gennemgående motiv på tværs af mange af værkerne er kvindernes arbejde med at iscenesætte sig selv som den 'rette patient' eller den 'rette mor' for at undgå sanktioner, mistillid eller tilbageholdt omsorg. I *Mødrenes hus* er Rosa f.eks. "bange for, hvad de kan finde på at gøre, hvis hun irriterer dem [...] så hun gør, hvad hun kan for at fremstå afdæmpet og sympatisk, som en person man kan overskue og har lyst til at hjælpe" (Duvå 134). Møderne med systemets repræsentanter – jordemødre, læger, sundhedsplejersker – synes med andre ord at kræve en særlig performance. Den samme fornemmelse beskriver Lind i essayet "Jeg vil se film om babyer og børn der bringer ondskaben med sig", hvor hun oplever at være nødsaget til at performe for systemet, de "idioter," der måler, kontrollerer og "vil én det bedste". Hun må demonstrere den rette graviditetsadfærd – "Nik, smil, nik" – hvis ikke hun "ønsker at se alarmknapperne blinke" (Lind, "Jeg vil se film..."). I *Mit barn* trænger samme mistanke sig ind på hospitalets stuer, hvor jordemoderen måske nok er en frelsende engel, men først og fremmest, fordi det lyriske jeg er for udmattet til at sanse personalet, som "de spioner de også var" (15). Hvor personalet i *Vinterbørn* kunne træde frem

som enkeltpersoner, der indgik i et midlertidigt fællesskab med kvinderne, opleves de i den nyere litteratur snarere som forlængelser af institutionens procedurer, statslige krav og regulerende praksisser. Hos Nordenhof foldes denne logik eksplicit ud. I "Barslens form" beskrives staten, sundhedsmyndighederne og hospitalerne som instanser, der med vold forsøger at trænge ind i kroppen. Den er "under belejring" af "sundhedsstyrelsen" og "staten", hvor "alle ser det og har lov at se alt" (Nordenhof). Nordenhofs erfaring af at være en krop, der skal blottægges, for at statens biopolitiske interesser kan trænge ind i den, krystalliserer sig i de gentagne beskrivelser af en ultralydsscanning: "maskinen sættes til maven, barnet er gengivet på / skærmen men ikke mit barn. det er statens barn, der ikke må / have downsyndrom" (Nordenhof).

Hvor flere af værkerne skildrer kvindernes selvscenesættelse i mødet med systemet, viser Nordenhof, hvordan selve institutionens blik kategoriserer og overvåger kroppe. I flere værker forskydes dette yderligere mod en skildring af hospitalet som et apparat, der aktivt ekskluderer bestemte liv. Denne erfaring træder tydeligt frem i Linds gyserroman *Bristefærdig*, hvor en kvinde føder et monstrøst væsen, som hospitalet nægter at anerkende som barn – og derfor tæller hun heller ikke som mor i dets blik. Hos både Nordenhof og Lind fremstår hospitalet som en institution, der gennem kategoriseringer og normative forestillinger om hvilke liv, der har værdi, systematisk ekskluderer dem, der falder udenfor. Dermed tegner hospitalet sig i disse værker som et sted, hvor eksklusionen af prekære liv gør det vanskeligt at forestille sig et meningsfuldt fællesskab, endsige nogen utopi. I *Bristefærdig* bortfører moderen sit monster fra hospitalet og isolerer sig fra samfundet ("jeg agter at pisse det op og ned ad benet" (178)); i "Barslens form" formuleres denne erfaring som en afidentifikation med staten selv: ikke "mit barn", men "statens" (Nordenhof).

UTOPIISKE ANSLAG

Hvor *Vinterbørn* fremstiller hospitalet som et solidarisk og omsorgsfuldt rum, tegner samtidens moderskabslitteratur et langt mere dystert billede præget af fragmentering, ensomhed og institutionel fremmedgørelse. Et

gennemgående motiv i moderskabslitteraturens institutionsmøder er oplevelsen af velfærdsstaten som et fællesskab, der svigter kvinderne i netop det øjeblik, de udfører det reproduktive arbejde, de forventes at levere til staten. For en del af denne litteraturs vedkommende opstår der fra institutionens ruiner også den type utopier, Nexø beskriver, der vender sig mod hverdagslivets rytmer og mellemmenneskelige omgangsformer. Men hvor Nexø peger på utopier, der skrives frem i afvisningen af konkurrencelogikker og arbejdsfordringer, udfolder moderskabslitteraturens glimtvis utopier sig med udgangspunkt i de konkrete erfaringer med sundhedssystemet og i moderskabets omsorgs- og afhængighedsrelationer. Eksemplerne er mange og mangfoldige. Hvad der følger, er blot fire nedslag.

Løppenthins *Løven og Klagen* artikulerer bogens grundlæggende spænding allerede i titlen; det er lige så meget en kærlighedserklæring som et klageskrift ("min kærlighed til Løven er nøjagtig ligeså rigelig og dyb som mit had til det hospital, der fødte det på mine vegne" (16)). At det elskede barn er uløseligt forbundet med det forhadte hospital, er næsten ufatteligt for det lyriske jeg. Uforsonligheden i dette faktum præger hele digtsamlingen: Tiden under indlæggelsen kiler sig smerteligt ind i hverdagen med barnet, men samtidig viser kærligheden sig stædigt og på trods af det overgreb, det lyriske jeg oplevede på hospitalet. Igen og igen udfolder uforbeholdne øjeblikke af omsorg, kærlighed og fælles liv med venner, barnet (*Løven*), og barnets far (*Krebsen*), sig, som når de står "i blæsten og ser en dobbelt regnbue, *Løven* sidder fastspændt på *Krebsen* med ansigtet udad / Er dette en spejling, en modgift til hospitalet, hvor *Løvens* lunger foldede sig ud?" (77).

Mens det lyriske jeg hos Løppenthin finder modgift til hospitalets svigt i hverdagens omsorgsrelationer, udfolder Sten-Knudsens *Syv lag små brudstykker* af andre måder at være i verden på gennem forbindelser til den materielle verden. I kølvandet på den kaotiske hospitalsfødsel og i lyset af klimakrisen bliver det lyriske jeks erfaring af livets skrøbelighed udgangspunktet for, at hun gennem sit barn sanser verden på ny. I modsætning til hospitalets fragmentering og fiksering af kroppen, artikulerer Sten-Knudsen en utopi bygget på den modsatte bevægelse, en radikal åbenhed og sensibilitet over for det ikke-menneskelige og dets berøring

med mennesket. Øjeblikke af fælles lykke åbner sig, som da det lyriske jeg sammen med barnet opdager "hvad sand er/ hvad grus, hvad græs// vådt klistret mellem fingrene// små sten gemt i ærmet" (Sten-Knudsen 27), eller når de lægger "kogler omhyggeligt på række, kaster dem og jubler" (48). Hvor hospitalet reducerede kroppen til information på skærme og håndterbart materiale, genindskrives her en relation til verden bygget på sansning og berøring snarere end kontrol og optimering. I disse scener bliver hverdagens beskedne handlinger til en form for genoprettelse af forbindelsen til en verden, hvor livet – menneskeligt eller ej – har værdi i sig selv, uafhængigt af dets produktive eller økonomiske værdi.

Mens Sten-Knudsen finder utopien i det sanselige møde med den materielle verden, udfolder den hos Duvå sig som en hallucinerende kollektiv vision. I *Mødrenes hus* strækker Rosas fødsel sig over fem omtågede døgn som et klaustrofobisk mareridt. Delirisk af medikamenter, bedøvet og fastspændt til en briks er hun prisgivet et konstant skiftende personale af jordemødre, læger og sygeplejersker. I fraværet af institutionel omsorg vokser også drømmen om et andet liv og kollektiv organisering frem, en hallucineret utopi – "fordrømt eller uvirkelig" (Nexø 69) – der realiseres langt væk fra samfundet og langt inde i en skov, i mødrenes hus. På tværs af generationer, klasse, køn og etnicitet lever mødre side om side i dette hus, i et liv organiseret omkring solidaritet, ømhed og ikke mindst udmattelse og modstand. Som i et ekko af Charmans kritik af den britiske velfærdsstat "hvor så meget forventes af dem, og så lidt gives til dem" (Charman xvii), afviser husets mødre "at skulle tilbage til noget samfund, som vi ikke selv havde skabt, som ikke var skabt for os, selvom det var os, der skabte på livet løs" (Duvå 242). Og selvom der ikke er meget tillid til, at de "rationelle regeringslokaler" vil ændre forholdene for mødrene, så ved de også, "at vi før havde drømt. Vi vidste, at vores drømme var stærke og vedholdende, de havde ført os til huset" (243).

Hvor Duvås utopi udfolder sig mellem drøm og virkelighed, retter Nordenhof blikket mod hverdagens utopiske momenter i essayet "Barslens form". Midt i erfaringen af biopolitisk kontrol, overvågning og konfrontationer med vold, sexismen og racismen i offentligheden, åbner der sig også små øjeblikke som glimt fra en anden orden: en grædende sten på faderens

grav, timelange telefonsamtaler med moderen, så kinden bliver varm, den rene kærlighed til barnet, fiskefileter i sommerhuse eller gåture på stranden med den elskede. Essayet efterlyser en ny type oprørsfigur, der kan erstatte den autonome helt, "ham, der kan rejse sig og gå alene og forrest", for "det liv og det arbejde som er oprøret skal også kunne leves af den der må bære en anden eller noget andet med." Det solidariske oprør, essayet efterstræber, bygger på erkendelsen af, at "livet kom udefra og ikke med frihed" (Nordenhof), på menneskers fundamentalt skrøbelige afhængighed af hinanden og på de intense øjeblikke af berøring, omsorg og kærlighed, hun erfarer i løbet af sin barsel, hvor en anden form for virkelighed kortvarigt træder frem i den dominerende ordens sprækker. Hos Nordenhof viser sådanne øjeblikke, at andre former for forbundethed ikke blot er mulige, men allerede i livet udfolder sig.

AFRUNDING

Denne artikel har indfanget en markant ændring i moderskabslitteraturens forhold til velfærdsstatens institutionelle rum. Hvor Dea Trier Mørch skildrede Rigshospitalet som et utopisk rum i *Vinterbørn*, fremstilles hospitalet i nyere moderskabslitteratur som et fremmedgørende og depersonaliserende sted, præget af mistillid, travlhed, svigt, overvågning og eksklusion, i tråd med både den kritiske feministiske diskurs og med post-velfærdslitteraturen. I samtidig moderskabslitteratur søges fællesskabet nu uden for institutionen, i mindre og mere skrøbelige former. Men selvom denne litteraturs solidariske visioner i dag skrives i opposition til de institutioner, der opleves at have svigtet, så kan den heller ikke så let vende velfærdsstaten ryggen; ligesom staten er afhængig af de fødendes reproduktive arbejde, er også de, der udfører det, dybt udleverede til dens institutioner. Det er netop i spændet mellem afidentifikation og afhængighed, at de hverdagslige, skrøbelige utopier opstår: flygtige figurationer af omsorg, nærvær og forbundethed, som ikke aftegner samfundsplaner, men skitserer andre rytmer for liv og fællesskab, forankret i erfaringer af livets skrøbelighed, behovet for omsorg og menneskets fundamentale afhængighed. Det er her, i sprækkerne mellem afhængighed og afvisning, at genrens modbilleder formes.

ANITA MAŠKOVÁ, ph.d., ekstern lektor ved Institut for Kommunikation og Humanistisk Videnskab, Roskilde Universitet. Hendes forskning befinder sig i skæringspunktet mellem feministisk kulturteori, visuel kultur og litteratur, med graviditetskroppen som centralt analytisk omdrejningspunkt. Forsvarede i 2024 afhandlingen *I figurenes vold – en feministisk og figuranalytisk undersøgelse af graviditetskroppens ambivalente iscenesættelser i moderne vestlig kultur* (Roskilde Universitet).

SOLIDARITY, ALIENATION, AND FLEETING UTOPIAS

Hospital Representations in Danish Motherhood Literature

Mapping a shift in contemporary Danish motherhood literature, this article moves from Dea Trier Mørch's *Vinterbørn* (1976), where the hospital appears as a solidaristic commons, to twenty-first-century depictions of hospital spaces marked by scarcity, surveillance, and depersonalization. Through cross readings of works by Dy Plambeck, Cecilie Lind, Julie Sten-Knudsen, Liv Nimand Duvå, Lea Marie Løppenthin, and Asta Olivia Nordenhof, and drawing on feminist critiques of institutionalized childbirth and post-welfare literary theory, I argue that reproductive scenes crystallize the welfare state's care crisis. Yet alongside institutional failure, the texts sketch fragile utopias in everyday attachments and more-than-human attentiveness—counter-images that reimagine rhythms of care beyond the institution while remaining entangled with it. Contemporary motherhood literature thus emerges as a key site for investigating the double movement of disidentification and dependency in late-welfare imaginaries.

KEYWORDS

- DA: dansk moderskabslitteratur; hospitalsrum; velfærdsstat; post-velfærds litteratur; institutionskritik; omsorgskrise; reproduktivt arbejde; utopi; solidaritet; fødsel.
- EN: Danish motherhood literature; hospital spaces; welfare state; post-welfare literature; institutional critique; care crisis; reproductive labour; utopia; solidarity; childbirth.

LITTERATUR

- Baines, Elizabeth. *The Birth Machine*. The Women's Press, 1983.
- Braun, Alice. "The Hospital as Scene of Childbirth in Twentieth and Twenty-first Century Women's Life Writing". *Women Writing Intimacy and Resistance: Not So Private Conversations*, redigeret af Valérie Baisnée-Keay, Corinne Bigot, Nicoleta Alexoae-Zagni, Nathalie Saudo-Welby og Stephanie Genty, Springer Nature Switzerland, 2025, s. 177-194.
- Charman, Helen. *Mother State: A Political History of Motherhood*. Allen Lane, 2024.
- Cosslett, Tess. *Women Writing Childbirth: Modern Discourses of Motherhood*. Manchester University Press, 1994.
- Dolmer, Ida Aaskov. "Bølgende moderskab: Moderskabslitteratur i 1970'erne og kanoniseringens tidsligheder." *Passage*, bd. 39, nr. 92, 2025, s. 9-20.
- Duvå, Liv Nimand. *Mødrenes hus*. Gyldendal, 2022.
- Jensen, Lisbeth Møller. "Statsliggørelse af moderskabet?" *Chancen: Tidsskrift for litteratur*, bd. 1, nr. 1-3, 1979, s. 52-55.
- Lessing, Doris. *A Proper Marriage*. Granada, 1983.
- Lind, Cecilie. *Bristefærdig*. Gyldendal, 2025.
- Lind, Cecilie. *Mit barn*. Gyldendal, 2019.
- Lind, Cecilie. "Jeg vil se film om babyer og børn, der bringer ondskaben med sig." *Information*, 22. dec. 2017, <https://www.information.dk/kultur/2017/12/se-film-babyer-boern-bringer-ondskaben>.
- Lind, Cecilie. "Forord." *Vinterbørn*, af Dea Trier Mørch, 9. udg., Gyldendal, 2023, s. 5-14.
- Løppenthin, Lea Marie. *Løven og Klagen*. Gyldendal, 2024.
- Mai, Anne-Marie. "Har litteraturen været velfærdsstatens kritiker?" *Litteratur, Konst och Politik i Välfärdsstatens Sverige*, redigeret af Elisabeth Erlanson, Jón Karl Helgason, Per-Olof Henning og Lisa Lindsköld, Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien, 2024, s. 47-65.
- Mørch, Dea Trier. *Vinterbørn*. 9. udg., med forord af Cecilie Lind, Gyldendal, 2023.
- Nexø, Tue Andersen. *Fælles liv: Utopiske modbilleder til velfærdsstaten i ny dansk litteratur*. Arena, 2025.
- Nordenhof, Asta Olivia. "Barslens form." *Information*, 21. sept. 2018, <https://www.information.dk/kultur/2018/09/barslens-form-essay-mor-weekendavisens-debatre-daktoer-peter-madsen-andre-presserende-sager>.
- Plambeck, Dy. *Til min søster*. Gyldendal, 2019.
- Plath, Sylvia. *The Bell Jar*. Faber and Faber, 1966.
- Ravn, Olga. "Den tid er forbi, hvor vores kroppe og psyker skal ofres for at bringe nye børn til verden." *Politiken*, 2. okt. 2020, <https://politiken.dk/debat/debatindlaeg/art7943049/Den-tid-er-forbi-hvor-vores-kroppe-og-psyker-skal-ofres-for-at-bringe-nye-boern-til-verden>.
- Rich, Adrienne. *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution*. W. W. Norton, 1995.
- Richard, Anne Birgitte. "Dea Trier Mørch." *Dansk Kvindebiografisk Leksikon*, https://kvindebiografiskleksikon.lex.dk/Dea_Trier_M%C3%B8rch.

Schwartz, Camilla. "Fra voksenfobi til moderskab i dansk samtidslitteratur." *Passage*, bd.

36, nr. 85, 2021, s. 45–61.

Sten-Knudsen, Julie. *Syv lag*. Gutkind, 2021.

